

ISSN: 2148-2489

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Yıl:12 Sayı:149

Editör

Dr. Esra AYAS

Editör Yardımcısı

Arş. Gör. Hasan KIZILDAĞ

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 12, Sayı: 149, Şubat 2024, s. 368-381

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.74952>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
29.01.2024

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.02.2024

Öğr. Gör. Shaxnoza KARİMOVA

Tashkent State University of Oriental Studies, Yeni Türk Edebiyatı
shahnozasayyid@gmail.com
Orcid: 0000-0003-2914-0261

PSİKOLOJİK EDEBİYAT ÇÖZÜMLEMESİNE DAİR TEORİK BİR DENEME: HAKKÂRİ ÖNCESİ FERİT EDGÜ ÖYKÜLERİ

Öz

Sanatsal psikolojizm kahramanın ruhsal dünyasının ve onun değişimlerinin detaylı betimlenmesidir. Genel anlamda yazınsal üretimin bir gereği olarak bütün edebî yapıtlarda bulunan sanatsal psikolojizm, özel anlamda psikolojik anlatılara özgü yazma üslup ve tekniklerinin tümünü kapsayan bir anlatma edimi olarak tanımlanabilir. Bu çalışmanın amacı ilk defa teorik olarak ortaya konulan bir çözümleme yönteminin edebî metinler üzerinden örneklendirilmesidir. Çalışma kapsamında Ferit Edgü'nün Hakkârî öncesi yazdığı Kaçkınlar, Bozgun ve Av adlı öykü kitaplarından amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen sırasıyla IV. Kaçkın, Leş ve Yitik Gün adlı öyküleri seçilmiştir. Çalışma nitel yaklaşıma dayalı olarak doküman incelemesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. İlgili öykülerin çözümlenmesinde betimsel çözümleme yaklaşımına dayalı olarak içerik analizi yöntemi tercih edilmiştir. Bu bağlamda gerçekleştirilen inceleme, psikolojizm ve Greimas'ın anlatısal tipteki metinlerde olay örgüsünü incelemede kullandığı dörtlü şemanın bütünleşik ve birbirini destekler niteliktedir. Gerçekleştirilen deneysel okuma sonucunda, bu döneme ait öykülerde, özne konumundaki kahramanların olay merkezli psikolojik bir dönüşüm yaşadıkları; bilinçsizlik, ontolojik mücadele, ötekileştirmeye direnç, kalıp toplumsal normların aynileştiren ve doğal olarak da şeyleştirip nesneleştiren dönüşümsel baskısının anlatı kişileri üzerinde ruhsal tükenmişlik oluşturduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Anlatı, Ferit Edgü, Dörtlü Şema, Öykü, Sanatsal Psikolojizm.

**AN EXPERIMENTAL STUDY ON PSYCHOLOGICAL LITERARY
ANALYSIS: FERİT EDGÜ'S STORIES PRIOR TO HAKKÂRİ**

Abstract

Artistic psychologism involves providing a thorough account of the psychic realm of the narrative character, including its transformations. Artistic psychologism is a necessary aspect of literary creation that can be seen in all literary works. It refers to the narrative act that incorporates the distinct writing styles and approaches associated with psychological storytelling. The purpose of this study is to demonstrate, for the first time, a theoretical analysis approach using literary texts. The study focused on selecting Ferit Edgü's stories titled IV. Kaçkın, Bozgun, and Av from his story books titled Kaçkınlar, Bozgun, and Av, which were written prior to Hakkâri. The purposive sample approach was employed for this selection process. The study was conducted using a qualitative technique, specifically document analysis. The favored strategy for examining the connected tales was a content analysis approach based on descriptive analysis. The study conducted under this framework is comprehensive and harmoniously combines psychologism with Greimas' quartet schema, which is employed to evaluate the plot in narrative texts. Based on the experimental reading, it has been concluded that the protagonists in the stories from this period undergo a psychological transformation centered around events. This transformation is characterized by unconsciousness, ontological struggle, resistance to being treated as "other," and the pressure to conform to stereotypical social norms, which leads to psychological exhaustion for the characters in the narrative.

Keywords: Narrative, Ferit Edgü, Quartet Scheme, Story, Artistic Psychologism.

GİRİŞ

Sanatsal psikolojizm kahramanın ruhsal dünyasının ve onun değişimlerinin detaylı betimlenmesidir. Genel anlamda yazınsal üretimin bir gereği olarak bütün edebî yapıtlarda bulunan sanatsal psikolojizm, özel anlamda psikolojik anlatılara özgü yazma üslup ve tekniklerinin tümünü kapsayan bir anlatma edimidir. Bir metnin psikolojik olması için olay örgüsünde kahraman psikolojisinin şekillenmesi ve değişmesi gerekir. Sanatsal psikolojizm edebî eserlerde kahramanın ruhsal dünyasını yansıtan dolaylı betimleme yöntemlerinin tümünü kapsamaktadır (Quronov, 2013). Genel anlamda edebiyatın gereği olarak bütün yapıtlarda bulunan sanatsal psikolojizm, dar kapsamda psikolojik anlatılara özgü betimleme unsurları ile psikolojik metin üslubunu içermektedir (Yesin, 2011). Psikolojik metinlerin ana özelliği eserin bütün öğelerini kahraman karakteri ve psikolojik durumunu yansıtmak için özel bir dizin ve şekilde tasarlanmış olmasıdır. Bu türdeki anlatılarda psikolojik dönüşümlerin detaylı incelenmesi gerekir (Cherneshevskiy, 1856). Yaklaşım psikolojik metinlerde kahraman psikolojisinin betimleme unsurlarıyla beraber kahramanın ruhsal dünyasının olay örgüsündeki gelişimini sorgulamaktadır (Zolotuxina, 2009). Kahramanın ruhsal portresinin betimleme unsurları netliğe ulaşmış olsa da psikolojik anlatıların en temel özelliği olay örgüsündeki gelişen

ve şekillenen kahraman psikolojisi olup o eserin üretildiği dönemle de yakından ilişkilidir. Bu yönüyle sanat eserleri ile içinde oluştukları zamanın ana karakteri ve baskın eğilimleri arasında sıkı bir ilişki olduğu unutulmamalıdır (Korkmaz ve Deveci, 2011). Bu nedenle her türlü edebî çözümlemede metnin sınırları içerisinde kalmak her ne kadar önemli olsa da dönemin sosyolojik özellikleri de dikkate alınmalıdır.

Anlatı ilk anlamıyla -son zamanlardaki yaygın kullanımda en merkezi ve en açık olan anlamıyla- anlatı bildirimini, bir olayı ya da olaylar dizisini anlatmayı üstlenen sözlü ya da yazılı söylemdir (Genette, 2011). Anlatısal izlenice ise birbirini takip eden farklı durumlar arasındaki dönüşümler olarak tanımlanabilir ve roman, hikâye, öykü gibi her türlü anlatısal tipteki metinde bulunur (Günay, 2003). Dörtlü şema yardımıyla tespit edilebilen anlatı izlenicesi, eyleyenlerin anlatının akışı (anlatı sözdizimi) içinde üstlendikleri ayırıcı işlevleri belirlemeye ve anlatının öykülenişini okumaya, tespit etmeye yarar (Rifat, 2013). Anlatısal tipteki metinlerin izlek boyutunda çözümlemesinde kullanılan eyleyenler modeli; çok değişik biçimlerde gerçekleşme durumunda olan anlatılardaki olayların aynı tip-kişiler (eyleyenler) çevresinde gelişme gösterdiklerini, bu eyleyenlerin özelliklerinin de anlatıdaki ilişkilerine göre belirlendiğini somutlaştırmada kullanılır (Rifat, 2009). A.J. Greimas'ın önerdiği eyleyenler tipolojisi, anlatıdaki sayısız kişiler arasında dilbilgisel çözümlemenin temel işlevlerini ortaya koyarken önerilen işlevdeşlik, yalnızca bir bilimsel bulgu değeri taşımakla kalmaz; dil ile yazın -anlatıya ilişkin bir çeşit ayrıcalıklı iletim aracı olduğu ölçüde- arasında bir özdeşlik de içerir (Barthes, 2005). Bu noktada anlatısal izlek, eyleyensel model ve buna dayalı dörtlü şema olay merkezli metinlerde eylemler dizisinin kahramanlar üzerindeki dönüşümleri sergilemesi açısından son derece önemlidir. Bu türden metinlerde özne konumundaki başkahramanın yoksun olduğu değer nesneyi elde edebilmek adına mücadelesinin gerçekleştiği bir durum sözcesinin, bu sözceyi dönüştüren edim sözcesiyle mantıksal etkileşimden kaynaklı şekillenen temel dizimi göstermesi açısından edebî metinlerin çözümlemesinde kullanılır (Kıran ve Kıran, 2003). Öncesinde başlangıç durumu, dönüştürücü unsur, eylemler veya olaylar dizisi, dengeleyici unsur ve bitiş durumu olmak üzere beşli olarak şekillendirilen ve anlatı türündeki metinlerin çözümlemesinde kullanılan bu şema Greimas tarafından son iki aşamanın birleştirilmesi ile dörtlü şemaya dönüştürülmüştür. Bu hâliyle sözleşme durumu, edinç, edim ve tanınma/yaptırım aşamaları olmak üzere dört basamağa indirgenmiştir.

İlk aşama olan “sözleşme” aşamasında, özne konumundaki kahramanın bir durum değişimi sağlayabilmesi için önceden bazı yetilerle donatılmış veya bu yetileri kendi çabasıyla edinmiş olması gerekir ki koşullanmış şekilde değer nesneyi elde edebilmek için harekete geçebilecek edince sahip olsun (Yücel, 2005). Anlatı izlenicesinin ikinci aşaması olan edinç aşamasında, edimselleşmiş öznenin gönderenle gerçekleştirdiği sözleşme gereği, gerçekleştirmesi gereken edimler için gücül açıdan zorunda olmak ve istemek, edimsel açıdan ise muktedir olmak ve bilmek kiplikleri ile donatılmış olması gerekir (Günay, 2002). Bu aşamada psikolojik açıdan gücül ve edimsel kipliklerle donatılacağı “edinç” aşamasına geçişi mümkün kılan baskıya maruz kalan özne, psikolojik açıdan dönüşüm yaşamaya başlayacaktır. Gönderici ile arasında gerçekleşen sözleşme sonucunda değer nesneye yönelik isteyim ekseni üzerinden başkahraman; eylemi/eylemleri yapmaya zorunda olmak, istemek, gücü yetmek ve yapmayı bilmek kiplikleri ile donatılacağı “edinç” aşaması söz konusudur. Bu aşamada edindiği gücül ve edimsel kipliklerle donatılan özne/kahraman “edim” aşamasına geçiş yapar. Bu aşamada eğer özne/başkahraman gücül ve edimsel kipliklerle yeterince donatılmışsa değer nesne için mücadeleye girişen kahraman, birtakım eylemler gerçekleştirir ve değer nesneyi elde

edip edememesine göre son aşamada tanınır, ödüllendirilir (ÖUN → ÖÖN) ya da eğer değer nesneyi elde edememişse yaptırma maruz kalır (ÖUN → ÖÖN). Son olarak bazı anlatılarda, tanınma ve yaptırım aşamasında özne konumundaki kahramanın değer nesneyi elde edip etmediğinin belli olmadığı bir durum söz konusu olup ödül ve cezanın dışında “çelişkinlik” durumu olarak adlandırılır (ÖUN → Ö?N). Ferit Edgü’nün öykülerinde birey, kendini gerçekleştirme serüveninin yansıması olan; keşif, yüzleşme, tanımlama, olanaklılığını fark etme ve tutunma sürecinde tinsel çağrılarının etkisi altında olduğundan anlatısal izlek üzerinden dörtlü şemaya dayalı böylesi bir deneysel okuma için bu öyküler son derece uygundur (Deveci, 2008). Bu bölümde kahramanların psikolojik dönüşümleri, bu dörtlü şema ışığında ele alınacaktır. Bu Ferit Edgü’nün öykülerindeki psikolojik yapı bütüncül bir şekilde ele alınmış olacaktır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, psikolojizm ışığında kahramanların olay merkezli ruhsal dönüşümlerinin Greimas’ın dörtlü şeması çerçevesinde somut bir şekilde belirlenmesidir.

YÖNTEM

Çalışma nitel araştırma yaklaşımında doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Özellikle ortaya atılan teorik yaklaşımın Ferit Edgü’nün Hakkâri öncesi yazdığı öykü kitapları olan Kaçkınlar, Bozgun ve Av adlı öykü kitaplarından seçilen birer öykü üzerinden örneklendirilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda ilk baskısı 1959 yılında yapılan Kaçkınlar adlı eserden IV. Kaçkın, ilk baskısı 1862 yılında yapılan Bozgun adlı eserden Leş ve ilk baskısı 1962 yılında yapılan Av adlı eserden Yitik Gün adlı öyküler çözümlenmiştir. Bu bağlamda ilgili deneysel okumaya tabi tutulacak öyküler, ilgili döneme ait her öykü kitabından birer tane olmak üzere amaçlı örnekleme yoluyla seçilmiştir. Çalışmaya dahil edilecek öykülerin seçiminde uzman görüşleri doğrultusunda anlatısal izlenim üzerinde psikolojik dönüşümler yaşayan kahramanları içermesi temel ölçüt olarak alınmıştır. Tespit edilen deneysel okumaya yönelik tespitler ilgili edebî metinlerden seçilen kesit ve örneklerle somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Seçilen her öykü, psikolojizm ve Greimas’ın yapısal anlatı çözümlemesi yöntemleri ışığında ele alınmış ve deneysel bir okuma gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

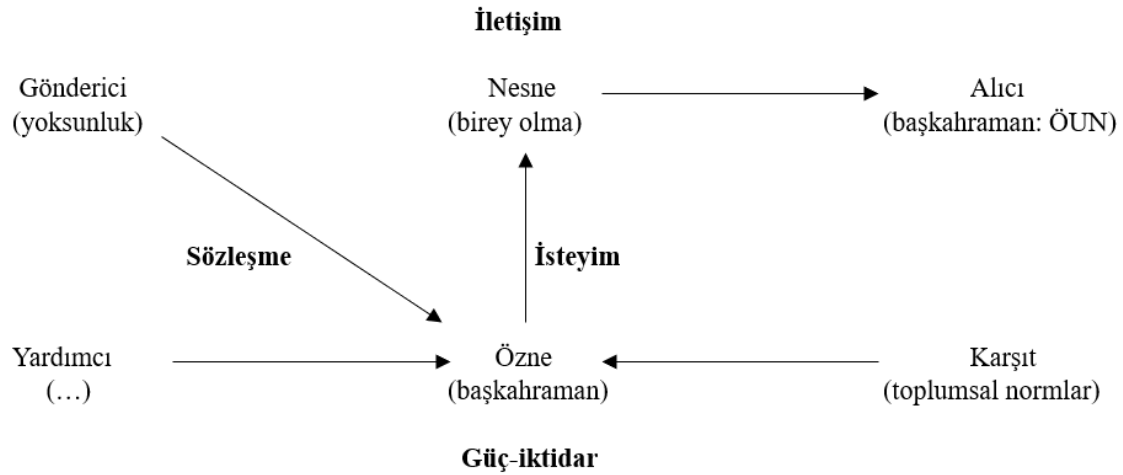
Ferit Edgü’nün yazarlık serüveninde Hakkâri öncesi öykü kitapları Kaçkınlar, Bozgun ve Av olarak sıralanabilir. Yazarın ilk öykülerinin yer aldığı Kaçkınlar adlı eseri 1950 kuşağının belirgin bir özelliği olan bireyin var olma mücadelesinin ve bireyselliği reddeden toplumsal normların inkârının yazınsal olarak somutlaşması olarak gösterilebilir. Yazar bu durumu şu şekilde özetlemektedir (Edgü, 2010):

“Bireyselliğe yer olmayan bir toplumda, birer aykırı olarak, birer horlanmış olarak yazdık. Kendi benzerlerimizi bulmak için yazdık. Bizim dilimizden anlayacak kişiler için yazdık. Hiçbir zaman hiçbir iktidarın yanında olmadık. Birçoklarına soyut da gelse, mutlak bir özgürlükten yanaydık”

1959 yılında ilk baskısı yapılan Kaçkınlar adlı eserdeki “IV. Kaçkın” adlı öyküdeki benöyküsel anlatıcı rolündeki başkahraman sözleşme/eyletim aşamasında gönderici eyleyen ile arasındaki sözleşme eksenini üzerinden değer nesne konumundaki birey olma arzusuna yönelik yoksunluk hissinin (ÖUN) ilk psikolojik olgu olarak şekillenmesini mümkün kılmaktadır. Bu yoksunluk hissi öznenin değer nesneyi elde etmeye yönelik temel anlatı izleğinin ilk eylemi olan yolculuk edimini gerçekleştirmesini sağlayacaktır: “Gecenin çökmesini bekliyordum.

Kendimi hapsedtiğim bu evden, karanlığın yardımıyla kaçacak, içimde, bir çocuk yazısı gibi kargacık burgacık, okunması güç sıkıntının kaynaklarına doğru doludizgin gidecektim. Gece olunca insanlar fare deliği evlerine girer ve ...” (Edgü, 2010). Ancak bu yolculuk edimi, kahramanın ruhsal yapısı gereği, düşsel bir yolculuk olacak; öykünün sonraki satırlarından anlayacağımız, fiziksel ve olgusal açıdan kapalı ve dar bir uzam niteliğindeki akıl hastanesinden kaçış olacaktır. Edgü’nün ilk öykülerinin genel karakteristik özelliği olan aynileşmiş toplumun, farklı olan bireyleri ötekileştirdiği, yok saydığı toplumsal düzene, normlara bir isyan niteliğindedir. Zaten onları da aynı zamanda bir yerdeş unsur olarak metinde yer verdiği *“fare deliği evler”* şeklinde bir analogiyle fare motifinde sembolize etmektedir. Aslından bu psikolojik durum, metnin anlatısal izleğindeki her eylemde, her oluntusal dönüşümde kendini göstermektedir. Zaten öykünün adı olan *“IV. Kaçkın”* da bu durumu yansıtmaktadır. Bu öykü geleneksel toplumsal normların farklı olanı *“akıl hastası, deli”* gibi ifadelerle yaftalamasına birer isyan, çılgılık niteliğindedir. Bu psikolojik yoksunluk, edinç aşamasında kahramanın birtakım gücül ve edimsel kipliklerle donatılmasına da zemin oluşturmaktadır. Özne konumundaki başkahraman değer nesneyi elde edebilmek için gerçekleştireceği eylemi/eylemleri yapmaya zorunda olmak ve istemek gücül kipliği ile eylemlere gücü yetmek ve yapmayı bilmek edimsel kiplikleriyle donatılmak zorundadır. Bu noktada ilk olarak anlatıcının sesinden *“Solukları dayanılmaz bir koku taşıyordu. Pis. İçlerinin, beyinlerinin, düşüncelerinin kokusu.”* (Edgü, 2010) ifadeleri bu ötekileştirmeden kurtulma isteğinin, toplumsal normlara, kalıplara isyanın gerektirdiği eylem/eylemleri yapmaya zorunda olmanın ve eylemi/eylemleri gerçekleştirmeyi istemenin gücül hâlidir. Bu türden psikolojik bir baskının altında ontolojik bir mücadele veren kahraman, bununla birlikte birey olarak toplumda kabul görmeye yönelik eylemleri nasıl gerçekleştireceğini bilmek ve istemek edimsel kiplikleri ile yeterince donatılmamıştır. Bu gücül kiplikler açısından ruhsal yoğunluk, ne yapacağını bilememe ve gücü yetmeme edimsel kiplikleri ile psikolojik bir çatışma durumu oluşturmakta ve bu durum da anlatısal izleğin temelini oluşturmakta, anlatı boyunca olaylara yansıdığı gibi kahramanın eylemlerini de daha çok düşünsel ve ruhsal bir çatışma durumu şeklinde yansıtmaktadır. Özne konumundaki başkahraman edinç aşamasında ontolojik mücadelesini ve edinç aşaması kaynaklı ruhsal/psikolojik çatışma durumunu sırasıyla anlatısal izlek üzerindeki eylemlerinde görmektedir. İlk olarak *“Daha evden çıkarken nereye gideceğimi biliyordum. Uzun zaman تنها sokaklarda dolaştım. Yusuf’u düşündüm. Gözlerimi kırptırdım, bir yığın belli belirsiz görüntünün içinde onu bulup çıkardım.”* (Edgü, 2010) ifadelerinde bu ruhsal çatışma bilinçsizlik durumu şeklinde karşımıza çıkmakta, ikinci olarak da yalnızlıktan kaçış şeklinde psikolojik kaynaklı bir eyleme dönüşmektedir: *“Yalnızdım. Yusuf’un evinin çevresinde dolaştım. Kapıyı vurup sormaya çekiniyordum.”* (Edgü, 2010). Üçüncü olarak toplumsal normların baskısıyla fertlerin nesneleşmesine itiraz şeklinde ruhsal çatışmanın devam ettiğini görüyoruz: *“Sessiz bir mekânın içinde, eşyalar sanki biçimlerini değiştirmiş, sofaların, odaların sınırlı boşluğunu doldurmaya çalışıyordu. Çokluk bunları birbirine çarpıp kirasım gelirdi. Bu nesneleri. Cansız. Bu iğrenç nesneleri.”* (Edgü, 2010). Aslında bir modern çağ sorunu olan toplumun bireyi aynileştiren ve bu yolla nesneleştiren normları, buna uymayanları ötekileştirmesi bu öyküde de karşımıza çıkmakta ve bu durum kahraman üzerinde baskı oluşturmaktadır. Kahramanın dördüncü olarak bu aynileşmeye, bu aynileştirme sonucunda ortaya çıkan ötekileştirmeye karşı psikolojik bir mücadeleye girişmesine, kendi ruh dünyası içerisinde büyük bir mücadele sürdürmesine yol açmaktadır: *“Bu düşlediğim sessizlik içinde dipdiri yaşayan ben, benim kuş misali hafifliğim, başkalığım. Bir dağın tepesine oturmuş, ayaklarımın dibinde oynayan pirece küçük insanlara hükmediyorum. Yeryüzünde denenmemiş*

nice işkence araçlarını akıl almaz bir buluşla ortaya koyuyorum. İnsanlardan herhangi birine uyguluyorum. Dayanabilene aşkolsun. İşi bitenin yerine bir yenisi, bir yenisi, bir.” (Edgü, 2010). Kahramanın kendi gerçekliği ile yüzleşmesi ise kendi aksini aynada görmesiyle gerçekleşiyor. O ana kadar sürekli diğer insanları benzer olmak, nesneleşmekle suçlayan kahraman, artık başkalarının kendisinden tiksindiğine dair acı gerçekliğin kendisinde oluşturduğu ruhsal patalojinin sonuçlarını psikosomatik bir sancı şeklinde, sanrılar hâlinde yaşamaktadır. Kendisindeki iç çatışmanın boyutu anlatı boyunca ilk defa bu kadar net şekilde okur tarafından alımlanmaktadır: “Aynada yeniden kendime baktım. Dayanılmaz bir acı. Kafamı duvara çarpmaya başladım. Kötüler de yaşar. Kötüler de. Ben de onlardan biriyim. Herkes benden tiksiniyor. Ben de tiksiniyorum. Herkesten. Ve kendimden. Çaresiz kendimden. Sürüp giden yaşamaktan. Ah! niçin o anda...” (Edgü, 2010). Özellikle sinema başta olmak üzere, yazın, plastik sanatlar gibi sanatın her alanında anlatısal tipteki medya ve metin türlerinin hepsinde sık sık kullanılan ayna metaforunun burada da kullanılması son derece anlamlıdır. Ayna sıklıkla sözceleme öznesinin sözceleme gerçekliğini alımlayıcı ile çarpıcı, şok edici, kimi zaman şaşırtıcı, çoğu zaman ise korkutucu şekilde kullanılması neredeyse öykünün bu kesitinde bütün olarak alımlayıcıya, okura gerçekliğin aniden sunulması için kullanılmıştır. Bu durum özellikle Ferit Edgü’nün sanat anlayışını, üslubunu göstermesi açısından da son derece önemlidir. Bu kesit kahramanın ruhsal çatışmalarının, patalojisinin yoğun bir yansımasıdır. Son olarak tanınma/yaptırım aşaması gelir ki bu aşama kahramanın değer nesne konumundaki birey olmaya, farklı olmaya yönelik ontolojik mücadelesinde başarılı olup olmayacağı, sözleşme/eyletim aşamasındaki ruhsal açlığı tatmin edip edemeyeceğinin tespit edileceği aşamadır. Bu noktada maalesef kahramanın birey olma, toplumsal normların beklentilerinden çok kendi olma mücadelesinde başarılı olamadığını görmekteyiz (ÖÜN): “Hastaneye girdiğim ilk günden beri dışarda olmayı istemiştim. Ama böyle bom-boş mu? Evet, bom-boş. Erkenden eve gittim. Yemekte beni bekliyorlardı. Hepsinin yüzünde anlayamadığım bir sevincin aydınlığı. Kurtuldu, kurtuldu. Artık o da bizim gibi...” (Edgü, 2010). Özellikle bu kesitteki koyu yazılan iki cümlemin orijinal metinde italik yazılması, yazarın kahramanın psikolojik ve doğal olarak da ontolojik mücadelesinde toplumsal normların galip geldiğini, tedavi olarak görülen şeyin aslında aynileşme, nesneleşme olduğunu, toplum tarafından farklı olanın, farklı olmak isteyen psikolojik açıdan hasta olarak tanımlandığını yazar çok acı bir şekilde okura sunmaktadır. Oysa kahramanın “anlayamadığım bir sevincin aydınlığı” ifadesi ile bu durumdan hiç de hoşnut olmadığını çıkarsayabilmekteyiz. Gerçekleştirilen çözümleme sonrası bu öyküdeki eyleyenler arasındaki ilişki şu şekilde görselleştirilebilir:

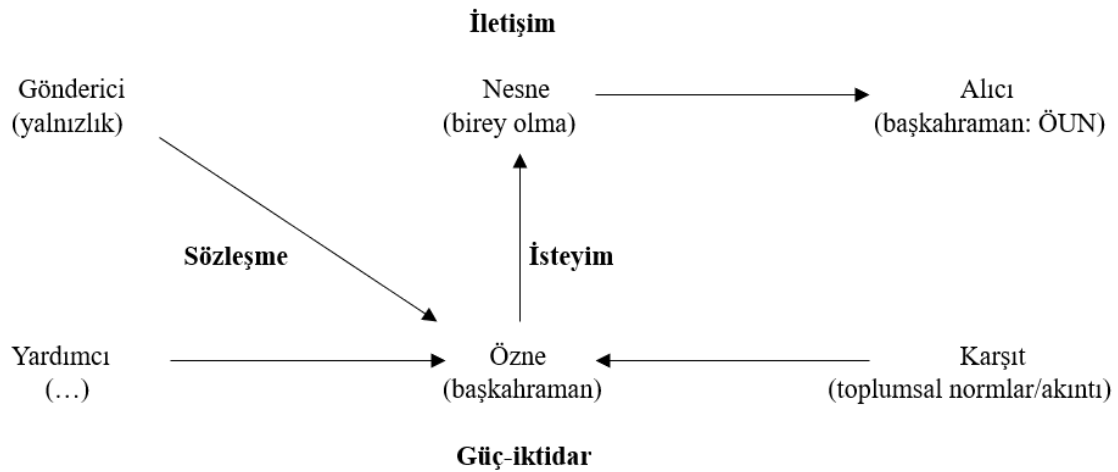

Şekil 1. IV. Kaçkınlar adlı öykünün eyleysel örnekçesi.

Hakkârî öncesi döneme ait Ferit Edgü'nün ikinci öykü kitabı olan ve Çan Yayınları tarafından 1962 yılında yayımlanan Bozgun adlı eserden "Leş" adlı öyküde anlatısal düzeydeki olay/eylem merkezli kahraman üzerindeki psikolojik dönüşümler dörtlü şema ile çözümlenecektir. İlk olarak öyküde benöyküsel anlatıcı konumundaki kahraman sözleşme/eyletim aşamasında gönderici eyleyen konumundaki yalnızlık duygusu ile sözleşme gerçekleştirmektedir. Özellikle değer nesne konumundaki kara parçası üzerinden metaforlaşan "ben olma mücadelesi" (ÖÜN) öykünün anlatı izlencesine yansımakta, öykünün son aşamasına kadar da gizil durumunu sürdürmektedir. Bu yoksunluk, durumu kahramanın psikolojik portresine de yansımaktadır: "Sonra o leşi, denizi, akıntıyı, bunların arasındaki yalnızlığımı da düşünüyordum, yeniden başlıyordum kürekleri çekmeye" (Edgü, 2010). Özellikle toplumun aynileştirme, nesneleştirme, kalabalıklar içerisindeki yalnızlık ve bunlara isyan niteliğindeki "ben olma mücadelesini" bu sözcede "deniz" ve "akıntı" dilsel göstergelerinde metaforlaştığını görmekteyiz. Bununla birlikte anlatı kişinin toplumsal baskı, düzen içerisindeki aynileştirme sürecine karşı mücadele etmesine "En son gücümü harcıyordum kürekleri çekerken. Akıntı ters yönden sürüklüyordu." (Edgü, 2010) sözlerinde alımlayıcı olarak tanık olmaktadır. Bununla birlikte bu aşamada kahramanın bütün çabasının bu nesneleştirme sürecinde kurtulmak olduğu, son gücüne kadar bu yönde çaba gösterdiği, psikolojik olarak çaresizlik hissettiği anlaşılmaktadır. Bu çaresizlik, yoksunluk edinç aşamasında kahraman anlatıcının edineceği gücül ve edimsel kipliklere de yansımaktadır. İlk olarak gücül kipliklerden bu yoksunluk, kuşatılmışlık ve çaresizlik durumundan kurtulabilmek için toplumsal aynileştirme sürecinin metaforlaşmış hâli olan akıntı ve rüzgâra karşı mücadele etmenin sembolik şekli olan kürek çekme eylemini gerçekleştirmek zorunda olması gerekmektedir. Sözceleme öznesi ilk iki sözcede bu zorunluluğu somutlaştırmaktadır: "Karaya boyalı bir teknenin içinde sallanıp duruyordum. Başım dönüyor, midem bulanıyordu." (Edgü, 2010). Bu zorunluluk aslında anlatı izleği boyunca güçlü bir şekilde kahraman psikolojisine yönelik dolaylı betimleme unsurlarının hepsinde görülmektedir. Kahraman anlatıcının edinmesi gereken ikinci gücül kiplik ise bu yoksunluk durumunda, toplumsal baskı kaynaklı bu aynileştirme, nesneleştirme baskısından kurtulmayı istemektir: "Kapağı bir atabilseydim kıyıya." (Edgü, 2010) sözcesinde kahramanın eylemi/eylemleri gerçekleştirmeye yönelik istek gücül kipliği ile psikolojik açıdan güçlü şekilde donatıldığı görülmektedir. Anlatı izleğinde kahramanın edinç aşamasında psikolojik olarak gücül kiplikler olan zorunda olmak ve eylemi gerçekleştirmeyi bilmek ile yoğun şekilde donatıldığı görülmektedir. Benzer şekilde "O an toprağımı, evimi değil, herhangi bir kara

parçasında olmayı özledim. (...) İsteğim, salt bu leşten kurtulmak, herhangi bir kara parçasına, ister doğuda, ister batıda, ister kuzeyde, ister güneyde, nerde olursa olsun bir kara parçasına ayak basmaktı.” (Edgü, 2010) sözceleri de bu durumu destekler niteliktedir. Güçl kipliklerin yoğunluğu psikolojik olarak kahraman açısından ciddi bir baskıya yol açmaktadır. Bununla birlikte edimsel kiplik olan eylemi/eylemleri gerçekleştirmeyi bilme noktasında kahramanın yeterince donatılmadığı görülmektedir. Bu durumun da kahraman özelinde değer nesneyi elde edebilmek adına bir bilinçsizlik durumuna dönüştüğü görülmektedir: “Neden burdayım? Kim getirip koydu bu teknenin içine beni? Bilmiyorum.” (Edgü, 2010). Yine bir diğer güçlü kiplik olan eylemi/eylemleri yapmaya gücü yetme noktasında da yeterince donatılmadığı görülmektedir. Bu durum “En son gücümü harcıyordum kürekleri çekerken. Akıntı ters yönden sürüklüyordu.” (Edgü, 2010) sözcelerine yansımaktadır. Daha anlatının başında kahramanın aynileştirme, nesneleştirme edimine yönelik toplumun baskısına, edimlerine yönelik güçsüzlüğü metnin söylemsel yapısında sözceleşmiştir. Gönderici ve özne arasındaki sözleşme değer nesne özelinde şu şekilde somutlaştırılabilir (ÖUN → ÖNN). Güçl kiplikler açısından son derece güçlü şekilde donatılan kahraman, edimsel kiplikler açısından yeterince donatılmayınca bir tür çaresizliğe dönüşmekte, bu durum da yalnızlık ve bunun sonucunda da mutsuzluğa doğru sürüklenmesinin önünü açmaktadır. Kahramana ilişkin bu çaresizlik, yalnızlık ve mutsuzluk olguları, edim aşamasındaki eylem ve eylemlere yansımaktadır. Özellikle toplumun aynileştirme süreci karşıt eyleyen konumundaki “akıntı” metaforuyla somutlaşmaktadır: Özne konumundaki kahraman edim aşamasında iki temel eylemle bu duruma direnmeye çalışmaktadır: “Ben akıntıya kapılmamak için son gücümü harcarken gittikçe şiddetlenen bir rüzgâr çıktı kuzeyden. Deniz daha bir kabardı. Dalgalar akıntıyla bir olmuş gelişigüzel atıyorlardı altımdaki tekneyi ardan oraya.” (Edgü, 2010). Edinç aşamasında güçlü bir şekilde edimsel kipliklerle donatılmayan kahraman, olgusal açıdan dar ve kapsanan uzam niteliğindeki sandal içerisinde hapsolmuş durumdadır: “Karaya boyalı bir teknenin içinde sallanıp duruyordum.” (Edgü, 2010). Bu durumdan kurtulabilmek için kahraman “En son gücümü harcıyordum kürekleri çekerken. (...) Ben akıntıya kapılmamak için son gücümü harcarken gittikçe şiddetlenen bir rüzgâr çıktı kuzeyden. (...) Birkaç kez küreğimle ittim.” (Edgü, 2010) sözcelerinde güçlü kiplikler olan zorunluluk ve eylemleri gerçekleştirmeyi istemenin etkisiyle gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte edimsel kiplikler olan gücü yetmek ve eylemleri gerçekleştirmeyi bilmek kiplikleri ile yeterince donatılmadığı için özne eylemleri gerçekleştirmekten vaz geçmiştir: “Küreğin elimde kalan kırık parçasıyla iteledim birkaç kez, uzaklaşır gibi oldu. Kürekleri de bırakmışım artık” (Edgü, 2010). Bu vaz geçiş her ne kadar psikolojik açıdan kahramanı baskılasa da edimsel kipliklerdeki yetersizliğin sonucundaki bir tür mecburiyettir. Aynı zamanda bir diğer sözce de bir tür teslimiyete dönüşmüştür: “İyi ki bırakmışım kürek çekmeyi, diye düşündüm. Kollarımın yitirdiği güce, şimdi kayığın içine oturmuş acıyordum.” (Edgü, 2010). Yukarıdaki ikinci sözcedeki “Kollarımın yitirdiği güce” ifadesi edimsel kipliklerden biri olan yeterli güce sahip olmanın mümkün olmadığının göstergesidir. Bu durum aslında kaçınılmaz başarısızlığa teslimiyeti kaçınılmaz hâle getirmektedir. Kahraman özne açısından aynileşme, toplumsal baskı sonucunda leş metaforu ile aynileşmiş ve nesneleşmiş insanlara benzeme korkusunun bir sonucu olarak mutsuzluğun kaçınılmaz olduğu ve bunu da yoğun bir şekilde yaşadığı görülmektedir. Her ne kadar özne konumundaki kahraman elinden geldiğince diğer insanlara benzememek adına anlatı izleği boyunca bazı eylemleri gerçekleştirmeye çalışsa da bunda da başarısız olmaktadır: “Bir de leş tebelleş olmuştu tekneye. Çevrede dönüp dolanıyor, pis bir de koku salıyordu. Birkaç kez küreğimle ittim. Ama çok geçmeden gene geldi yapıştı tekneye.” (Edgü, 2010). Bu eylemi tekrar

şekilde gerçekleştirmesi, aynileşmiş insanları kendinden uzak tutmanın bir tür tekrarlı çabasıdır. Ancak bunda da başarısız olacaktır. “Ama o leşin kokusunu duydukça bunu da yapamaz olmuştum.” (Edgü, 2010). Son olarak tanınma/yaptırım aşamasında edimlerinde başarısız olan özne cezalandırılacaktır (ÖÜN): “Ama hayır, nereye atarsa atsın dalgalar, o ayrılmıyordu çevremizden. Yapışmış gibiydi teknenin altına. Küt küt vuruyordu.” (Edgü, 2010). Aslında kahraman leşte kendi kaybettiği benliğini de bulmaktadır ve bu gerçeklik aslında toplumun dönüştürmesine önce bir isyan, ardından da çaresizlik içerisindeki bir tür kabullenmişliktir: “Onun da beni bırakmayacağını çok geçmeden anladım. İçimde bir eksiklik oluştu. Ağlar gibi oldum. Bu sanki bende uzun yıllar önce yitirdiğim, sonra birdenbire bulduğum benliğimin bir küçük parçasıydı.” (Edgü, 2010). Aslında bu sözcelelerde kahraman özne, toplumun dayatmaları ile kendinin de aynileştiğin, doğal olarak da nesneleştiğini; birey olmaktan ve farklılıklardan uzaklaştığını çaresizce kabul etmektedir. Tanınma/yaptırım aşamasında özne her ne kadar bir umutla yeni bir sabaha uyansa da leş olarak metaforlaştığı nesne-insan onu engellemekte kendi benliğini terk etmeye zorlamaktadır: “O, leş sandığım o. Tüm gücüyle çekiyordu beni kendine. Yere yuvarlandım. O, ona konduramadığını bir güçle abanıyordu üstüme, boğarcasına kıstırış beni. Kurtulmak için çabaladıkça daha bir eziyordu. Ben’i eziyordu, eziyordu, yok ediyordu Ben’i. Kurtulmaya çalıştıkça, Ben’i, Ben’i, Ben’i ...” (Edgü, 2010). Özellikle bu kesitte “ben” dilsel göstergesinin yerdeş unsur olarak kullanılması, yazımda vurgulanması sözceleme öznesinin anlatıcı ses özelinde bunu vurgulamasının bir çabası, dörtlü şemanın son aşamasında gönderici tarafından tanınmadığının bir göstergesidir. Artık kahraman özne nesne-insan konumundadır, benliğini kaybetmiş, kalabalıklar içerisinde yalnızlık ve doğal olarak da mutsuzluğa hapsolmuş durumdadır (ÖÜN → ÖÜN). Bu durum bir tür başarısızlık ve ceza durumudur. Bu öyküye yönelik gerçekleştirilen çözümleme sonrasındaki eyleyensel örnekçe şu şekildedir:

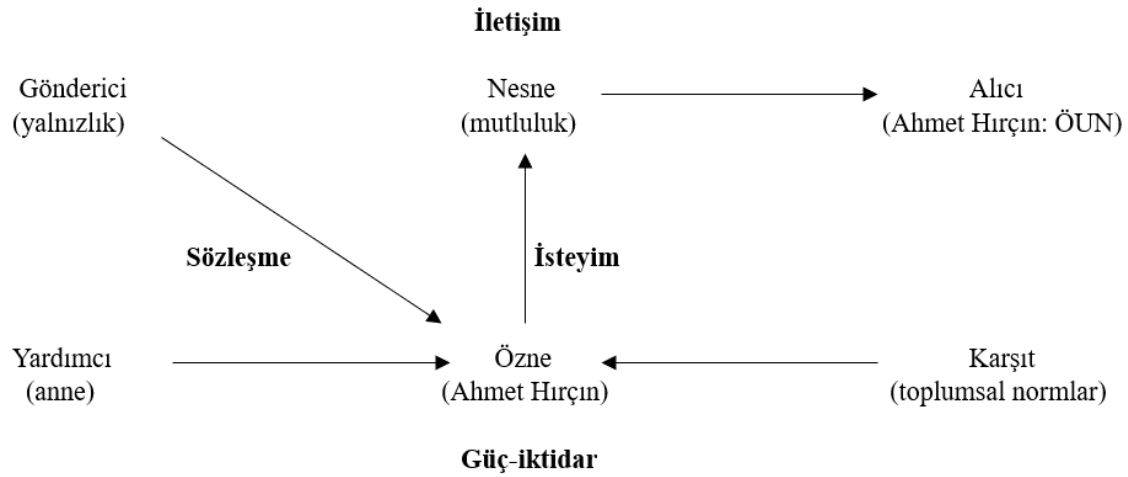

Şekil 2. Leş adlı öykünün eyleyensel örnekçesi.

Hakkâri öncesi dönemde son olarak, ilk kez 1967 yılında Sürek Yayınları tarafından yayımlanan Ferit Edgü’nün Av adlı öykü kitabından “Yitik Gün” adlı öykünün olay örgüsü temelli anlatısal izlenesinde kahramanın psikolojik dönüşümü incelenmiştir. Sözceleme öznesi daha ilk sözcede başkahraman rolündeki öznenin bir çatışma iklimi üzerinden alımlanmasını amaçlamıştır: “Karım sabahleyin hırsıyla çekti üstümden yorganı.” (Edgü, 2010). Bu sözcedeki “hırsıyla” dilsel göstergesi eyleyensel örnekçe açısından eş rolündeki kadının karşıt eyleyenlik rolünü genelde toplumsal roller, özelde ise cinsiyet rolleri ile kesinlemektedir. Bununla birlikte

öznenin yaşama karşı aynı hırslı paylaşmadığı, değer nesne konumundaki huzur ve mutluluktan yoksun olduğu öncelenmektedir (ÖÜN): “Bugün işe gitmesem mi?” dedim. (...) “Ama sıkılıyorum, dedim. Her Tanrı’nın günü...” (Edgü, 2010). Özellikle bu noktada öznenin bu rutinden, toplumun beklentilerinden bıkkınlığını alımlamaktayız. Sözleşme/eyletim aşamasında gönderici eyleyen rolündeki toplumsal normlar, özneye erkek olmanın gerektirdiği edimleri -işe kazanma, para kazanma, geçimi sağlama gibi- yerine getirmeyi bir zorunluluk olarak dayatmaktadır. Bu noktada bu aşamada gönderici konumundaki toplumsal normlar ile özne arasında sözleşme gerçekleşmektedir (ÖÜN → ÖÖN). Anlatı izleği boyunca da kahraman üzerindeki bu patolojik psikolojik durumun, histerinin yakından hissedilmesine yol açacaktır. Bu sözleşme durumu öykünün adı olan “Yitik Gün” başlığında da “yitik” sıfatında somutlaşmış durumdadır. Zaten Türkçe Sözlük’te de yitik sıfatı “Kaybedilmiş, yitirilmiş.” anlamına gelmektedir. Kaybetme olgusu, daha anlatının başlığında anlatı izleğinin sonuna yönelik bir önceleme, yani erken anlatımdır. Edebî metinlerde erken anlatım, yapıtın tümüyle benzerlik gösteren makro metin içerisindeki mikro metin rolündeki birkaç sayfa, bir tümce veya kahraman adı ya da bir sözcük olabilir (Kıran & Kıran, 2000). Öznenin değer nesneden yoksunluk durumu, isteyim eksenini üzerinden elde etmeyi istediği değer nesne “huzur/mutluluk” eyleyeni için gerçekleştireceği edimlerde başarı ya da başarısızlık durumuna yol açacak gücül ve edimsel kipliklerle donatıldığı edinç aşamasında psikolojik durum ele alınmıştır. Bu noktada öznenin gücül açıdan edimleri yapmaya yönelik zorunluluk karşıt eyleyen rolündeki eşin yönlendirici sözcelerinde somutlaşmıştır: “Zırvalama” dedi. (...) “Uzatma. Kahven hazır. Hadi kalk.” (Edgü, 2010). Bununla birlikte özne ikinci gücül kiplik olan, edimleri gerçekleştirmeyi istemek kipiliği ile yeterince donatılmamıştır: “Bugün işe gitmesem mi?” dedim. (...) “Ama sıkılıyorum, dedim. Her Tanrı’nın günü...” (Edgü, 2010) ifadelerinde öznenin gücül açıdan isteksizliği alımlanmaktadır. Aynı şekilde edimsel açıdan edimleri gerçekleştirmeye gücü yetmek ve bilmek kiplikleri ile yeterince, güçlü şekilde donatılmadığı görülmektedir. Bu durum da öznenin değer nesneyi elde etmeye yönelik mücadelesinde başarılı olabilmesinin önündeki en büyük engeldir. Özne, değer nesne konumundaki “huzuru/mutluluğu” elde edebilmek adına birtakım eylemler gerçekleştirmeye çalışacak, ancak bu edimlerinde başarısız olacaktır. Özne, isteyim eksenini üzerinde ilk olarak iş yerine gidip maaş alma rutininin bıkkınlık hissi vaz geçme söz konusudur: “Para bilmem neme, gitmeyeceğim bugün işe” dedim kendi kendime. Yolu değiştirip deniz kıyısına indim.” (Edgü, 2010). İkinci sözce, doğrudan öznenin ikinci edimine karşılık gelmektedir. Denize kıyısına inip değer nesnenin aranması söz konusudur. Bu noktada öznenin Oedipus kompleksine dair sanrısı gün yüzüne çıkmaktadır: “Bacakları açılmış, donu görünüyordu. Şilebezinden pembe bir don. Anamın donları da şilebezindendi, ama pembe değillerdi. Birden bunu ansıdım. Ayakta dikilmiş, bir ona (kadına), bir denize bakıyordum. (...) Dün sabah da karşıma oturup baldırlarımı seyreden sen değil miydin?” dedi. ‘Hayır’ dedim. ‘Utanma’ dedi.” (Edgü, 2010). Bu bağlamda, öznenin Oedipus kompleksi gün yüzüne çıkmaktadır. Psikanalitik teoride karşı cinsten ebeveyne sahiplenmesi ve kendi cinsinden ebeveyni “saf dışı” etmesi konusunda çocuğun beslediği duygu, düşünce olarak tanımlanabilecek bu kompleks özellikle gerçeklik boyutunun değiştiği ölüm sonrası yaşamdan kopuş sürecinde anlatı kişinin edim ve sözcelerinde somutlaşmaktadır (Budak, 2009). Bu durum yardımcı eyleyenin cinsiyetine dair bir tür kesinleme olarak da değerlendirilebilir. Bu kompleks anlatı izleğinde yardımcı eyleyen rolünde ideal kadın olarak anne figürünün bulunduğu ilişkin bir gönderimdir. Aynı zamanda uzamın olgusal olarak belirsizliği ölüm sonrası yaşamdan kopamamaya dair bilinçsizliğin tıpkı sözceleme öznesinin neredeyse tüm anlatılarında var olan ontolojik mücadelenin bu öyküdeki yansıması olup değer nesnenin

peşindeki kahramanın ruhsal açıdan tükenmişliğe, yok olmaya mahkûm olmasının göstergesidir: “Oysa hiçbir şey gördüğüm yoktu. (...) ...eflatun çiçekli ağaca doğru yürüdü (sanıyorum).” (Edgü, 2010). Değer nesne olan “huzur/mutluluk” kadın metaforunda toplanmış, özne ise yalnızlıktan kurtulma arzusu ile soyunma edimini gerçekleştirmiştir: “Sonra: Şimdi beni bekliyordur orada. Pembe donlu kadın. Gömleğimi, pabuçlarımı çıkardım. Bir yandan soyunurken bir yandan da şefi düşünüyordum: İt diyor, saat beşte damlar.” (Edgü, 2010). Bununla birlikte bilinçsizlik devam etmekte, ruhun teslimi/ölüm ve bilinmezliğe yolculuk söylemsel düzeyde öznenin ifadelerine yansımaktadır: “Bacaklarımdan bedenime bir soğukluk yürüdü. Atıliverdim suya. Soğuktı. Karşıdan ak pamuk tarlaları geliyordu. Onlara doğru yüzmeye başladım.” (Edgü, 2010). Öznenin değer nesneden yoksunluğu, bu duruma mahkûmiyeti, yalnızlığı karşıt eyleyen rolündeki eş/kadının sözcelerinde çıkarsanmaktadır: “Hiç olur mu? Beni bırakıp gider. Zaten bugünlerde dırlanıp duruyor. Seni bırakıp gideceğim, diyor. Yalnız kalacaksın, diyor. Köpekler gibi, diyor. Yalnız, yapayalnız kalacaksın.’ O bunları bağırırken, ben, köpekler gerçekten yalnız mı, diye düşünüyorum.” (Edgü, 2010). Özne psikolojik açıdan yalnızlığını genelde hayvanlardan özelde ise köpeklerden aşağı görmekte, gerçekleştireceği intihar eylemini alımlayıcının gözünde haklı hâle getirmeye çalışmaktadır. Cinsel edimle birlikte mutluluk arayışı da devam etmektedir. Özne bu yoksunluğu gerçekleştirdiği fiziksel karşılaştırmayla devam etmektedir: “Şimdi burda, yanbaşımda olmalıydı, dedim kendi kendime. Sert, büyük, diri göğüsleri. Gözleri. Yanık yüzü. (Karım: soluk ve hastalıklı.)” (Edgü, 2010). Özellikle kendi karısına yönelik gerçekleştirdiği betimleme, karısının ideal öznenin aklındaki ideal kadın görünümünden uzak olduğunu göstermekte, bu da sözceleme öznesi tarafından yay araç içerisinde verilmesi de vurgu amaçladır. Cinsel edim ikinci kez “öpmek” fiili ile gerçekleşmektedir. Öznenin gerçekleştirdiği bir diğer edim arkadaşı ile kâğıt oyunu oynamaktır, ancak bunda da bir tür mutsuzluk söz konusudur: “Anastas’la pırafa oynadık. Oyunun yarısında mızdı” (Edgü, 2010). Aslında sözceleme öznesi, son edimden önce alımlayıcıya öznenin isteyim eksenini üzerindeki edimleri linear olarak sıraladıktan sonra onun mutsuzluğa hapsolmasına neden olan yaşantısını özetlemektedir. Son olarak öznenin öykü zamanında en başta gerçekleştirdiği, öyküleme zamanı üzerinde ise en son söylemselleştirdiği edimdir, intihar: “Odadaki masanın üstünde bir kâğıt. Üstünde titrek bir-iki satır. Soluk. Bir-iki sözcük. Yanyana. İğri iğri. Uzun uzun noktalı: (...) ‘gönül rahatlığıyla ve bıkkınlığıyla ve tiksintiyle ve ut(s?)ançla öldürüyordum kendimi.” (Edgü, 2010). Bu durum, belirsizlik gazetesindeki bir manşette kesinleşmektedir, alımlama açısından netleşmesini sağlamaktadır: “Bu başlığın altında, kendi adımlı gördüm. Daha küçük harflerle; ama gene de büyük AHMET HIRÇIN İNTİHAR ETTİ. EVİNDE DÜN GECE ASILI BULUNAN ... Bir de fotoğraf. Benim fotoğrafım.” (Edgü, 2010). Özellikle biçimsel olarak büyük harflerle yazılması da bu durumu vurgulamaktadır. Son olarak tanınma/yaptırma aşmasında, değer nesneyi elde edemeyen öznenin anlatsal izlek üzerindeki dönüşümü başarısızlıkla sonuçlanacak, ebedi bir mutsuzluğa mahkûm olacaktır (ÖÜN → ÖÜN): “Yok, hayır, ben değil. İyice yaklaştırdım gazeteyi gözlerime. Hayır, ben değil. İsim benzerliği olacak. Ya da tatsız bir şaka.” (Edgü, 2010). Bu kaçış aslında ölüm sonrası, ebedi mutsuzluktan, yalnızlıktan, ızdıraptan kaçış ve buna bir isyandır. Çözümleme sonrasında eyleyensel örnekçe şu şekildedir:

Şekil 3. Yitik Gün adlı öykünün eyleyensel örnekçesi.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gerçekleştirilen deneysel okuma sonucunda Ferit Edgü'nün Hakkâri öncesi öykülerine dair özne konumundaki kahramanların psikolojik dönüşümleri, Greimas'ın anlatısal tipteki metinlerin anlatısal izleklerini somut bir şekilde tespit edebilmek için geliştirdiği eyleyensel örnekçe temelli dörtlü şema üzeriden çözümlenebilir. Bu bağlamda özellikle sözleşme/eyletim aşamasında özne konumundaki kahramanın değer nesneden yoksunluğu, ruhsal portreleri üzerinde baskı oluşturmakta ve bu durum da gönderici eyleyenle arasında gerçekleşen sözleşmenin şekillenmesinde temel motivasyon kaynağı olarak görülmektedir. Bununla birlikte bu yoksunluk hissi, öznenin isteyim ekseninde değer nesnenin peşinden koşarken sadece tanınma ve yaptırım aşamasında başarı durumuna ulaşabilmek amaçlı değil, aynı zamanda psikolojik açıdan bu olumsuz durumdan kurtulabilmenin oluşturduğu histeriden uzaklaşma çabasıdır. Üstelik genel olarak incelenen öykülerde öznenin gücül kipliklerle -edimleri yapmak zorunda olmak ve istemek- yeterince güçlü şekilde donatılmalarına rağmen edimsel kipliklerle -edimleri yapmayı bilmek ve gücü yetmek- kıyasla daha zayıf şekilde donatıldıkları görülmektedir. Bu durum Ferit Edgü'nün bu dönem öykülerinin de genel karakteristik özelliklerinden biri olarak gösterilebilir. Üstelik öznenin gücül kiplikler açısından güçlü şekilde donatılması, buna karşılık edimsel kiplikler açısından zayıf kalması sadece değer nesneyi elde edememesi anlamına gelmemektedir. Anlatısal izlek boyunca, ruhsal açıdan öznenin karamsar, histerik, başarısızlığa mahkûm, bir yantan ontolojik bir mücadele sürdürürken bir yandan da umutsuz bir ruh dünyasını yaşamasının kurgusal nedeni olarak gösterilebilir. Bu durum özne konumundaki kahramanları her üç öyküde de bilinç kaybına itmektedir. Üstelik neredeyse bütün öykülerinde söyleme öznesi güç-iktidar ekseninde birçok karşıt eyleyene kurguda yer verirken yardımcı eyleyen olarak ya çok zayıf ya da hiçbir unsur kullanmaması, değer nesneye yönelik mücadelesinde öznenin yalnızlık ve çaresizlik hisslerini güçlü şekilde yaşamasına, daha anlatısal izleğin başında değer nesneye yönelik umutsuzluğa kapılmasına yol açmaktadır. Bu da günümüz dünyasında kalabalıklar içerisindeki bireyin yalnızlık ve umutsuzluk hisslerini yazınsal gerçeklikte yansıtabilmesi açısından dikkat çekicidir. Aslında her bir öykünün anlatısal izlekleri boyunca her bir öznenin histerik durumu, gittikçe artmakta, yoğunlaşmakta; onları başta ruhsal, sonra da fiziksel açıdan tükenmişliğe itmektedir. Bu aslında modern toplumların çoğunda toplumsal normların baskısı ile aynileşip birer nesneye dönüşen bireyi değersizleştiren, onu

ötekileştiren, kimimizin farkında olduğu, kimimizin ise rotası başkaları tarafından çizilmiş bir yaşam çizgisini farkına varmadan yaşadığımız kısır bir döngünün özetidir.

Bu çalışmada sanatsal psikolojizm ve yapısal okumayı birleştirmeyi hedefleyen deneysel okuma Ferit Edgü'nün Hakkâri öncesi dönemine ait eserlerinden seçilmiş üç öyküsü ile sınırlıdır. Bu teorik temelli çözümleme denemesinin farklı yazarlar ve metinler üzerinde de gerçekleştirilmesi literatüre katkı sağlayabilir. Türkiye'deki edebiyat çalışmalarındaki psikoanalitik yaklaşımın kuramsal temellerinden ve bu alandaki birikimden yararlanmak, kuramsal temelli yeni modellerin geliştirilmesi açısından faydalı olabilir. Yine anlatısal tipteki farklı metin türlerine yönelik gerçekleştirilecek bu bakış açısındaki deneysel okumalar, iddia edilen teorik temelli modelin eksiklerinin giderilmesi, işlevsellik kazanması açısından önemlidir. Son olarak, anlatısal tipteki metinlerin çözülmesinde sanatsal psikolojizm, anlatı bilim, gösterge bilimi, metin dil bilimi gibi disiplinlerden yararlanan yeni modellerin geliştirilmesi, yenilikçilik ve değişen dünyada değişen edebiyat eserlerinin daha kapsamlı bir şekilde ele alınabilmesi açısından da önemlidir.

KAYNAKÇA

- Barthes, R. (2005). *Göstergebilimsel Serüven*. (Çev. M. Rifat, S. Rifat). Yapı Kredi Yayınları.
- Budak, S. (2009). *Psikoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Cherneshevskiy, N. G. (1856). *Detstvo i tvorchestvo L.N. Tolstogo Sochinenie Grafa L.N. Tolstogo*. SPB, 1856. *Voyennie Rasskazi Grafa L.N. Tolstogo*, SPB, 1856.
- Deveci, M. (2008). *Ferit Edgü'nün öykülerinde kendiliğe çağrı ve uyanış izleği*. Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi. s. 78-89.
- Edgü, F. (2010). *Leş - Toplu Öyküler*. Sel Yayıncılık.
- Günay, (2002). *Göstergebilim Yazıları*. Multilingual Yayınları.
- Genette, G. (2007). *Anlatının Söylemi: Yöntem Hakkında Bir Deneme*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Günay, V. D. (2003). Bilmek ve İstemek Kiplikleri Açısından Özne. *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*. Multilingual.
- Kıran, A. E. ve Kıran. (2003). *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Seçkin.
- Kıran, Z. ve Kıran, A. (2000). *Yazınsal Okuma Süreçleri (Dilbilim, Göstergebilim ve Yazınbilim Yöntemleriyle Çözümlemeler)*. Seçkin Yayınevi.
- Korkmaz, R. ve Deveci, M. (2011). *Türk Edebiyatında Yeni Bir Tür: Küçürek Öykü*. Kesit Yayınları.
- Quronov, D. (2013). *Adabiyotshunoslik Lug'ati*. Akademik Nashr.
- Rifat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*. Say Yayınları.
- Rifat, M. (2013). *Açıklamalı Göstergebilim Sözlüğü: Kavramlar, Yöntemler, Kuramcılar, Okullar*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Yesin, A. B. (2011). *Psixologizm Russkoy Klassicheskoy Literaturi: Uchebnoe Posobie*. Filinta: Nauka.

Yücel, T. (2005). *Yapısalcılık*. Can Yayınları.

Zolotuxina, O. B. (2009). *Psixologizm v Literature: Posobie Po Speskursu Dlya Stud.* Grodno: GRGU.